

Cyfarfod	Pwyllgor Craffu Gofal
Dyddiad	1 Gorffennaf, 2021
Teitl	Cefnogaeth i Unigolion sydd a'r Cyflwr Dementia yng Ngwynedd
Awdur	Mari Wynne Jones, Uwch Reolwr Gwasanaethau Oedolion
Aelod	Dafydd Meurig, Aelod Cabinet Oedolion, Iechyd a Llesiant

1. Pwrpas yr adroddiad.

1.1 Cyflwynir yr adroddiad hwn i'r Pwyllgor Craffu Gofal i roi diweddariad o adroddiad a gyflwynwyd i'r pwyllgor fis Ionawr 2020 oedd yn codi ymwybyddiaeth o'r cyflwr Dementia ac yn rhoi trosolwg o'r hyn sydd a'r waith i gefnogi unigolion sydd yn byw gyda Dementia yng Ngwynedd.

2. Ein atgoffa beth ydi Dementia?

2.1 *Mae'r gair 'dementia' yn disgrifio grŵp o symptomau a allai gynnwys colli cof, anawsterau meddwl, datrys problemau neu iaith. Mae'r newidiadau hyn fel arfer yn cychwyn yn fychan, ond i rywun â dementia maent wedi dod yn ddigon drwg i effeithio ar fywyd bob dydd.*¹

2.2 Oherwydd ei natur (symptomau yn fwy amlwg dros amser wrth i'r cyflwr waethygu, a chyfradd diagnosis isel) mae'n anodd gwybod faint yn union o bobl sy'n byw efo'r cyflwr. Mae yna astudiaethau Cenedlaethol sy'n amcangyfrif y cyfran o boblogaeth gwahanol grwpiau oedran sydd â'r cyflwr, ac ar sail hynny a phroffil oedran Gwynedd, gellir amcangyfrif fod yna 2,049² o unigolion gyda dementia yng Ngwynedd, sef 1.67% o'r boblogaeth (122,864).³

3. Cynllun gweithredu Cymru ar Gyfer Dementia 2018-2022.

3.1 Gweledigaeth y cynllun yw "Cenedl sy'n deall dementia ac sy'n cydnabod hawliau pobl â dementia, sy'n eu gwerthfawrogi ac yn eu helpu i fyw mor annibynnol ag y bo modd yn eu cymunedau."

3.2 Mae'r Adran Oedolion Iechyd a Llesiant yn ymrwymedig i gyflawni gofynion y cynllun ac yn adrodd ar lwyddiannau a'r rhwystrau i Grŵp Sicrwydd Cyflenwi a Gweithredu ar Dementia.

4. Cefnogaeth a Gwasanaethau Gwynedd.

¹ www.alzheimers.org.uk

² Alzheimer's Research UK Statistics 2015

³ Defnyddir Amcangyfrifon canol blwyddyn 2015 - Swyddfa Ystadegau Gwladol er mwyn cael blwyddyn cyson gyda ffigur Alzheimer's Research UK Statistics

4.1 Fel mae'r boblogaeth yn heneiddio, mae ein gweledigaeth yn parhau i alluogi pobl i fyw adref mor annibynnol a phosib am mor hir a phosib. Mae angen sicrhau fod y ddarpariaeth gofal a chefnogaeth cywir ar gael ar yr amser cywir ac yn y lle cywir i gwrdd ac amrediad o anghenion.

4.2 Mae'r pandemig Covid-19 a'n profiadau dros y flwyddyn diwethaf wedi amlygu pwysigrwydd cefnogaeth ymarferol yn y gymuned a seibiant rheolaidd i ofalwyr anffurfiol i gefnogi unigolion a dementia a'i gofalu. Er ein bod wedi addasu a darparu gwasanaethau mewn ffordd amgen (darpariaeth gofal un i un a chynngor a chefnogaeth rithiol) gan nad oedd yn bosib darparu gwasanaethau gofal dydd ac ysbaid traddodiadol; mae pwysau cynyddol wedi bod ar ofalwyr anffurfiol i gefnogi unigolion a dementia. Rydym wedi profi dirywiad yn iechyd unigolion sydd a dementia a'i gofalu dros y flwyddyn o gysgodi sydd wedi arwain at geisiadau brys am ofal arbenigol hir dymor.

4.3 Mae'r Adran yn y broses o adolygu asesiadau risg ac ail fodelu gwasanaethau dydd ac ysbaid er mwyn cynllunio ar gyfer ail agor gwasanaethau yn raddol pan fydd canllawiau'r Llywodraeth yn caniatáu. Nid ydyw yn bosib gwneud hyn yn sydyn nac yn rhwydd o ganlyniad i'r angen i gydbwysu risgiau a'r rhwystrau ymarferol sydd yn codi wrth sicrhau fod lleoliadau yn addas i gydymffurfio a rheolau pellter cymdeithasol. Gall pethau newid yn sydyn iawn petai mwy o achosion lleol neu straen newydd o'r firws yn lledaenu.

4.4 Mae'r gwasanaeth Dementia Actif wedi addasu i ymateb i gyfyngiadau COVID-19. Er nad oedd yn bosib cwrdd wyneb yn wyneb, bu'r gwasanaeth yn cadw mewn cysylltiad ac unigolion yn rheolaidd trwy:

- alwadau ffôn, negeseuon testun, e-byst a galwadau fideo.
- gefnogi unigolion i ddysgu a defnyddio technoleg i gadw mewn cysylltiad.
- gadw cofnod o'r galwadau er mwyn deall effaith y cyfnod clo ar yr unigolyn.
- gynhyrchu newyddlen reolaidd gyda gwybodaeth am wasanaethau cefnogol
- gynnal sesiynau 'Cyfeillion Dementia' Rhithiol.
- gynnal grŵp cefnogaeth a llesiant rhithiol i ofalwyr unigolion sydd yn byw gyda dementia.

4.5 Mae Dementia Actif wedi Cydweithio gyda Byw yn Iach i godi ymwybyddiaeth am ddementia a sut i greu cyfleusterau dementia gyfeillgar gan hyfforddi dros 100 aelod o staff.

4.6 Ail ddechreuodd Dementia Actif ddarparu dosbarthiadau ymarferion ysgafn rhithiol ar-lein ym mis Medi 2020 mewn ymateb i'r pandemig. O'r cychwyn cyntaf, roedd yn amlwg cymaint yr oedd yr aelodau'n mwynhau ac yn elwa o'r dosbarthiadau. Cafodd rhai o'r dosbarthiadau eu recordio a'u rhannu ar dudalen Facebook

4.7 Yn Ionawr 2021 lanswyd gwefan newydd Dementia Actif Gwynedd.

4.8 Mae arian cronfa ICF Llywodraeth Cymru wedi ei ddefnyddio i ehangu'r gefnogaeth 'Cyswllt Dementia' gan Gymdeithas Alzheimers. Mae'r gwasanaeth hwn yn bwynt cyswllt syml sydd yn cysylltu defnyddwyr gwasanaeth, gan gynnwys eu gofalu, gyda chefnogaeth ymarferol i'w grymuso i ymdopi gyda'r cyflwr a pharhau i fod yn actif o fewn eu cymunedau. Mae'r gwasanaeth Cyswllt Dementia wedi bod yn rhoi cefnogaeth rhithiol dros gyfnod y pandemig. Arian dros dro sydd yn cyllido'r gwasanaeth yma a bydd adolygiad rhanbarthol o'r gwasanaeth yn cael ei gynnal yn ystod 2021.

4.9 Mae cyllideb ICF Llywodraeth Cymru hefyd wedi ein galluogi i barhau gyda'r cynllun gweithwyr cefnogol Dementia sydd yn rhan o'r Timau Adnodd Cymunedol ac yn cefnogi unigolion a'r cyflwr

dementia a'i gofaluwr i barhau i fyw yn annibynnol yn eu cymunedau. Yr her i'r Adran fydd sicrhau cyllideb hir dymor ar gyfer y gwasanaethau sydd yn cael eu cyllido dros dro. Mae'n debygol bydd hyn yn arwain at gyflwyno bidiau am arian parhaol trwy'r cylch bidiau arferol i gyllido'r gwasanaethau gwerthfawr yma yn parhaol.

4.10 Mae cydnabyddiaeth na fydd yn bosib bob amser i bobl barhau i aros yn eu cartref eu hun. Mae Gwynedd yn awyddus i sicrhau fod pobl gyda dementia yn derbyn y gofal mwyaf addas mor lleol ag sy'n bosib.

4.11 Mae galw am ddarpariaeth dementia yn parhau i gynyddu'n sylweddol ac er ein bod wedi buddsoddi i gynyddu'r cyflenwad o wlaŵ mae rhestrau aros am y ddarpariaeth dementia yn amlach gymaint os nad yn uwch na rhestrau aros am wlaŵ preswyl safonol.

4.12 Yn ystod 2020 agorwyd uned newydd yng Nghartref preswyl Plas Hedd i ddarparu gofal i 7 unigolyn sydd yn ychwanegu at y ddarpariaeth preswyl arbenigol sydd eisoes yn bodoli yng Nghartrefi Plas Maesincla, Bryn Blodau, Llys Cadfan a Plas Hafan. Rydym ar hyn o bryd yn paratoi i agor Uned newydd yng nghartref Bryn Blodau ar gyfer 8 unigolyn ac mae disgwyl i waith adeiladu ar gartref Hafod Mawddach gael ei gwblhau cyn diwedd yr Haf fydd yn darparu gofal i 8 unigolyn. Erbyn diwedd 2021 rydym yn gobeithio y bydd gennym 69 o wlaŵ dementia allan o 315 o wlaŵ ar draws 11eg cartref preswyl y Cyngor yng Ngwynedd sydd yn cael eu defnyddio yn hyblyg i gefnogi unigolion sydd angen gofal hir dymor ac i roi seibiant rheolaidd i ofalwyr.

4.13 Fodd bynnag wrth ystyried y data Cenedlaethol a gwybodaeth leol, mae yn debyg y bydd rhaid ystyried y posibiladau i gynyddu nifer yr Unedau ymhellach yn y dyfodol neu i addasu cofrestrriad cartrefi i gynyddu darpariaeth. Bydd raid ystyried rheoliadau Arolygaeth Gofal Cymru er mwyn sicrhau bod gofynion staffio priodol yn yr unedau i gwrdd a'r angen. Yn ogystal bydd angen ystyried oblygiadau cyllido addasiadau i'r cartrefi i sicrhau fod yr amgylchedd yn addas ynghyd a chyllido'r gofal yn yr hir dymor.

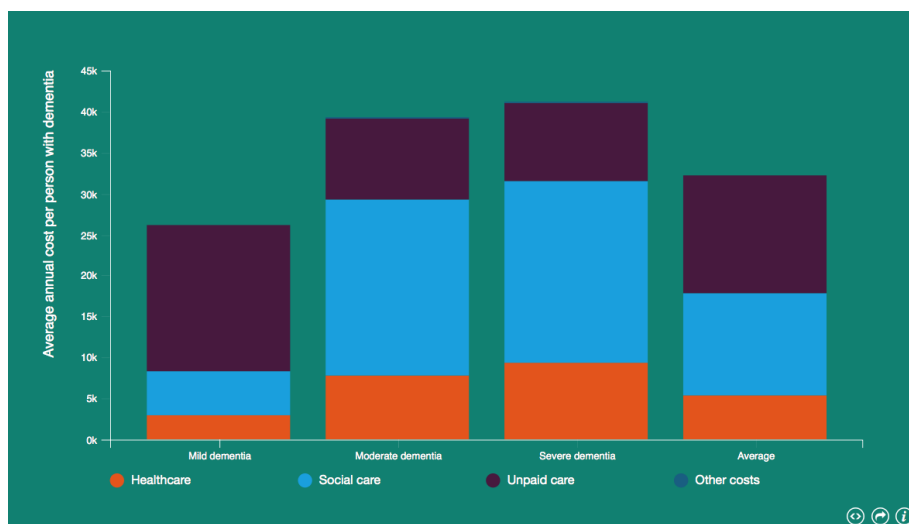
4.14 Mae cynlluniau yn cael eu datblygu ar gyfer buddsoddi mewn mwy o gartrefi'r Cyngor a bydd yr Asesiad Anghenion Poblogaeth fydd yn cael ei ddiweddarau ar gyfer Gwynedd dros y misoedd nesaf yn rhoi arweiniad ynghylch beth ydyw'r angen yn lleol a dymuniadau pobl Gwynedd ynghylch gwasanaethau Dementia. Rydym yn rhagweld y bydd pobl Gwynedd eisiau gwasanaethau lleol yn y gymuned gyda chefnogaeth ymarferol a seibiant rheolaidd i ofalwyr i'w cefnogi i barhau i ofalu am unigolion sydd yn byw gyda dementia.

5. Oblygiadau Ariannol

5.1 Mae astudiaethau cenedlaethol yn amcangyfrif cost y cyflwr fesul achos. Dengys y siart isod⁴ fod costau yn amrywio gyda difrifoldeb y cyflwr, o tua £26,200 y flwyddyn ar gyfer achosion llai difrifol, i £39,300 ar gyfer achosion cymedrol, i £41,200 yn yr achosion mwyaf difrifol. Mae'r costau yma yn cynnwys cost gofal iechyd, gofal cymdeithasol (p'run ai yn disgyn ar awdurdodau lleol neu gyfraniad yr unigolyn / teulu at y costau), a chost cyfatebol ffrindiau a theuluoedd yn darparu gofal di-dâl.

---

⁴ Prince, M et al (2014) Dementia UK: Update Second Edition report produced by King's College London and the London School of Economics for the Alzheimer's Society

5.2 O gymryd wedyn bod patrwm difrifoldeb y cyflwr yng Ngwynedd (h.y. y cyfran o achosion llai difrifol / cymedrol / mwyaf difrifol) yn dilyn y patrwm welir ar draws Prydain gyfan ⁵, gellir wedyn amcangyfrif cyfanswm cost blynyddol dementia yng Ngwynedd, a faint o'r gost yma sy'n debygol o fod yn disgyn ar y Cyngor, fel a ganlyn:

5.3 Amcangyfrif cyfanswm cost dementia yng Ngwynedd

Categori difrifoldeb	Amcangyfrif cyfanswm cost *		O hyn - elfen sy'n disgyn ar y cyngor (amcan.)	
	£ y flwyddyn	Cyfanswm £ y flwyddyn	£ y flwyddyn ⁶	Cyfanswm £ y flwyddyn
Llai difrifol 55.4% sef 1135 achos	£26,212	£29.75m	£2,343	£2.66m
Cymedrol 32.1% sef 658 achos	£39,293	£25.85m	£9,376	£6.17m
Mwyaf difrifol 12.5% sef 256 achos	£41,187	£10.54m	£9,691	£2.48m
Cyfanswm cost		£66.14m		£11.31m

* *Cyfanswm cost = iechyd, gofal cymdeithasol (gyllidir gan gynghorau + yn breifat), gwerth gofal di-dâl*

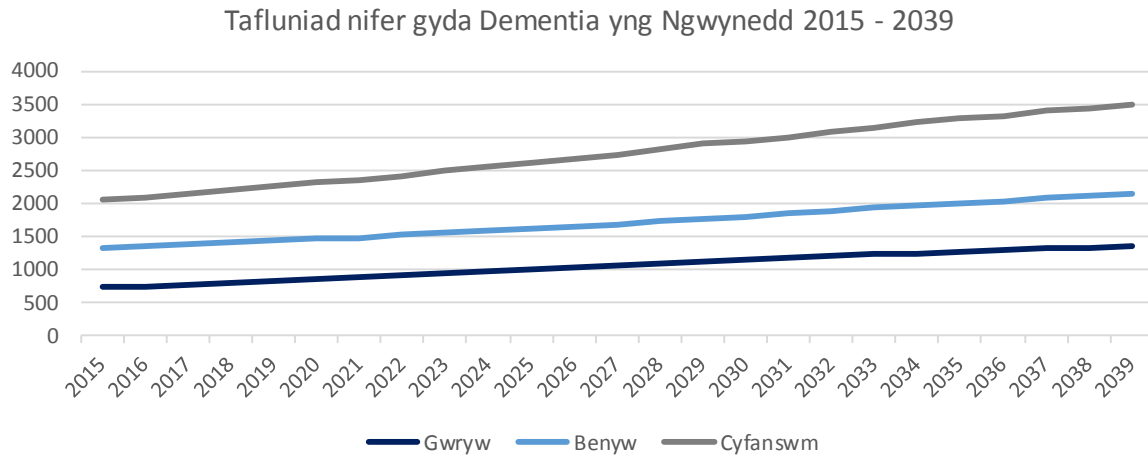
5.4 Fe welir felly yr amcangyfrifir bod cost y cyflwr oddeutu £66 miliwn yng Ngwynedd mewn cyfanswm, a bod tua £11 miliwn o'r costau yma yn disgyn ar y Cyngor ar gyfer darparu gofal cymdeithasol.

5.5 Yn y dyfodol, wrth i'r boblogaeth hŷn gynyddu, bydd y niferoedd sydd yn dioddef o ddementia yn cynyddu yn ogystal. Damcanir Dementia UK bydd y nifer presennol gyda dementia ym Mhrydain yn codi o 850,000 i 1,683,000 erbyn 2039. Gyda'r dybiaeth fod mynychder dementia (fesul grŵp oedran) yn aros yr un fath, rydym yn taflunio y bydd y nifer gyda dementia yng Ngwynedd yn codi o 2,049 i

⁵ O https://www.alzheimers.org.uk/sites/default/files/migrate/downloads/dementia_uk_update.pdf (tud 38)

⁶ Wedi amcangyfrif bod 43.7% o gost gofal cymdeithasol yn disgyn ar awdurdodau lleol, a bod y cyfran yma'n gyson ar draws y categorïau difrifoldeb (yn absenoldeb gwybodaeth fanylach fesul difrifoldeb). A hynny ar sail y rhaniad ar t.104 o'r adroddiad uchod

3,494 erbyn 2039 – sef cynnydd o dros 70%. Mae'r tafluniad a gyflwynir yma yn cael ei yrru gan heneiddio demograffig.

5.6 Bydd y cynnydd yn rhoi pwysau mawr ar y gwasanaeth iechyd a gwasanaethau gofal cymunedol i gefnogi y rhai sydd yn dioddef o ddementia a'i gofalwyr.

6 Camau nesaf

6.1 Byddwn yn parhau i ymrwymo i gyflawni gofynion Cynllun Gweithredu Cymru ar Gyfer Dementia trwy gydweithio gydag unigolion, eu teuluoedd a ffrindiau a'n partneriaid yn y trydydd sector a'r Bwrdd Iechyd.

6.2 Byddwn yn craffu canlyniadau yr Asesiad Anghenion Poblogaeth i sicrhau ein bod yn cael y darlun cyfan o anghenion pob ardal yng Ngwynedd. Bydd y canfyddiadau yn sail i ail ddylunio ac adfer gwasanaethau cefnogol.

6.3 Rydym yn ddibynol ar arian dros dro i gefnogi nifer fawr o'r datblygiadau yn y ddarpariaeth gofal i unigolion a dementia. Byddwn yn ail ymweld a'r rhaglen fuddsoddi i geisio sicrwydd cyllido hir dymor i er mwyn sicrhau arian hir dymor i gynnal gwasanaethau presennol a datblygiadau newydd.